

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.79826>

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Jan Löfström

Yhteiskuntaoppia voidaan pitää heikosti sukupuolittuneena oppiaineena, sillä perusopetuksessa tyttöjen ja poikien asenteet sitä kohtaan ovat samanlaiset ja lukiossa yhteiskuntaopin ylioppilaskokeen suorittajien sukupuolijakauma on hyvin tasainen. Yhteiskuntaoppi on kuitenkin moniaineksinen kokonaisuus: sen aiheita ovat politiikka, talous, laki ja sosiaalipolitiikka. Aikaisempien tutkimusten pohjalta voidaan olettaa, että pojilla ja tytöillä on eri tavalla kiinnostusta näihin aiheisiin. Tässä artikkelissa tutkitaan, millaisia ovat ne yhteiskuntaopin ylioppilaskokeen tehtävät, joita tytöt ja pojat ovat kokeessa valinneet selvimmän eri tavalla vuosina 2007–2014. Taloustieto osoittautuu tässä tarkastelussa alueeksi, jossa poikien ja tyttöjen valintojen erot ovat olleet selvimmät. Artikkelissa pohditaan tutkimustuloksen sanomaa sukupuolittuneisuuden näkökulmasta ja muistutetaan, että oppiaineiden sukupuolittuneisuutta tutkittaessa on hyvä kiinnittää huomiota myös siihen, mitä sukupuolittuneita rakenteita oppiaineiden sisällä on.

Onko yhteiskuntaopilla sukupuoli?

Suomessa työmarkkinat ja eräät koulutusalat ovat kansainvälisestikin katsoen varsin vahvasti sukupuolittuneita. Erityisesti tekniikka ja liikenne ovat miesten, sosiaali- ja terveysala naisten suosiossa. Kysyttäessä nuorilta näiden toiveammattia vastauksissa näkyy sama jako: miesten ilmoittamat toiveammatit ovat tekniikan, tietojenkäsittelyn ja tietoliikenteen aloilla, naisten terveys-, hyvinvointi- ja kasvatusalaloilla (Kuusi ym. 2009, 43–57; Teräsaho & Keski-Petäjä 2017, 203–209). Naiset myös suorittavat korkea-asteella niukasti luonnontieteiden, tekniikan ja matematiikan alojen tutkintoja vaikka koulussa tytöt osaavat mate-

matiikkaa yhtä hyvin kuin pojat (Jakku-Sihvonen 2013; Stoet & Geary 2018). Miksi tytöt ja pojat hakeutuvat eri aloille opiskelemaan ja töihin? Yhtenä syynä tähän pidetään tyttöjen ja poikien erilaisia käsityksiä omista vahvuuksistaan. Nuo käsitykset rakentuvat muun muassa koulussa, missä vertaisryhmän ja opettajan antama palaute vahvistaa nuoren käsitystä omista vahvuusalueistaan (Ikonen ym. 2015, 19–27). Nuoren käsitys omasta osaamisestaan esimerkiksi matematiikassa ei aina vastaa todellisuutta (Tuohilampi 2016, 23), mutta silti nuori saattaa sen pohjalta tehdä koulutusvalintoja, kuten mitä kursseja hän lukiossa valitsee, mitä ylioppilaskokeita kirjoittaa ja mihin oppilaitokseen pyrkii lukion jälkeen.

Eräissä koulun oppiaineissa on sukupuolittaisia eroja oppimistuloksissa, samoin kuin siinä, miten paljon tytöt ja pojat pitävät aineesta ja miten he arvioivat osaavansa sitä. Esimerkiksi äidinkieliessä peruskoululaisten tyttöjen koulumenestys on ollut poikien osaamista selvästi parempi ja asennoituminen äidinkielen opiskeluun myönteisempi kuin pojilla. Etenkin kirjoitustaidossa tytöt ovat olleet perusopetuksen päättövaiheessa poikia edellä. Myös lukutaidossa on ollut selvä ero tyttöjen ja poikien välillä. Peruskoulun matematiikassa osaamiseron tyttöjen ja poikien välillä on todettu olevan pieni, mutta silti tytöt luottavat matematiikan osaamiseensa ja pitävät matematiikasta vähemmän kuin pojat. Nuorille aikuisille (16–29-vuotiaille) tehdyssä tutkimuksessa sukupuolten välisen eron lukutaidossa on tosin havaittu paljon häviävän mutta eron numerotaidossa taas kasvavan. (Jakku-Sihvonen 2013; Lappalainen 2011; Malin ym. 2013, 36–37; Sulkunen & Kauppinen 2018, 146–148.)

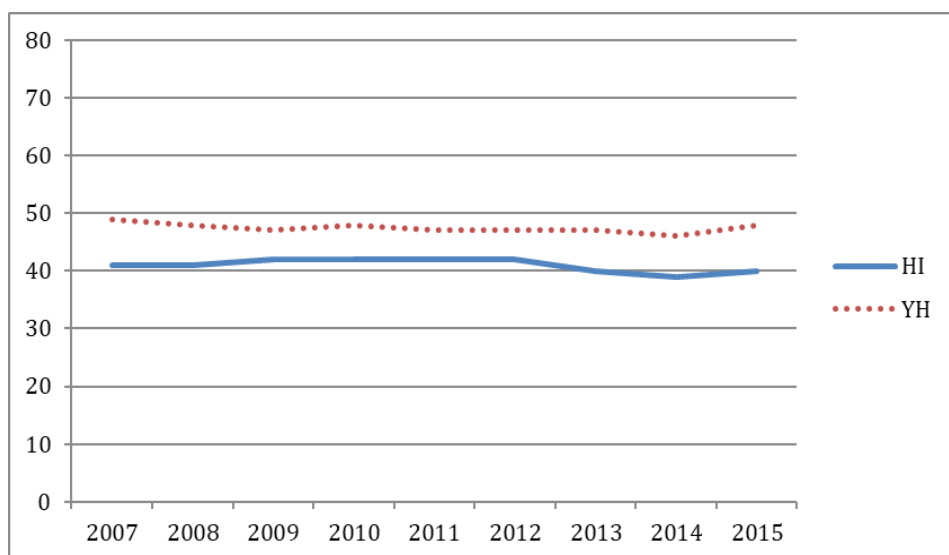
Matematiikassa ja äidinkieliessä tyttöjä ja poikia on havaittu arvioitavan osin eri kriteereillä – äidinkieliessä poikien ja matematiikassa tyttöjen ”eduksi” (Hirvonen 2012, 112, 130; Kuusela 2006, 88–92; Lappalainen 2008, 65–67; Näveri 2009, 140, 159). Matematiikan taidot ja äidinkielen osaamiseen liittyvät taidot on mielletty usein kulttuurisesti sukupuolittuneiksi, ja tämän mukaiset uskomukset tyttöjen ja poikien erilaisista taidoista voivat puolestaan vaikuttaa opettajien tekemään arviointiin sekä oppilaiden asenteisiin ja opiskelumotivaatioon (mm. Sulkunen & Kauppinen 2018; Tuohilampi 2016; ks. myös Hottinger 2016). Esimerkiksi lukutaitotutkimukset eivät ehkä ole tehneet oikeutta poikien lukemisharrastukselle ja tekstitaidoille vaan ovat uusintaneet käsitystä poikien huonoista tekstitaidoista (Sulkunen & Kauppinen 2018). Tyttöjen ja poikien osaamisessa on toki systemaattisia eroja, mutta syyt osaamista mittaavien arvosanojen eroihin liittyvät ehkä osin koulun rakenteissa oleviin muihin tekijöihin, kuten juuri sellaisiin, että lukutaitoa mitataan vain tietyn tyyppisillä tehtävillä. (Ks. myös Kupiainen 2016, 38–40; Kupiainen ym. 2018a, 78–82.)

Vuonna 2011 tehdyssä opetushallituksen arvioinnissa peruskoulun päättöluokan tytöt ja pojat pitivät yhteiskuntaopista yhtä paljon. Arvioinnissa myös heidän osaamisensa yhteiskuntaopissa oli yhtä hyvää. Tyttöjen yhteiskuntaopin arvosanat olivat kuitenkin keskimäärin paremmat kuin poikien. Yhteiskuntaopissakin opettajilla saattaa siis olla eri mittapuut tyttöjen ja poikien osaamista arvioidessaan. (Jakku-Sihvonen 2013, 13; Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, 44–45, 65–67, 133–134.) Ylioppilaskirjoituksissa yhteiskuntaopin kokeeseen ilmoittautuneiden sukupuolijakauma on ollut useimpien reaaliaineiden vastaaviin jakaumiin verrattuna erittäin tasainen. Fysiikan ja kemian kokeisiin ilmoittautuneissa poikien osuus on ollut paljon suurempi kuin tyttöjen, ja uskonnon, psykologian, biologian ja terveystiedon kokeisiin ilmoittautuneissa taas paljon pienempi kuin tyttöjen. Maantieteen ja filosofian kokeisiin ilmoittautuneiden sukupuolijakauma on ollut hyvin tasainen, filosofiasa tosin on ollut helposti suurta vaihtelua ilmoittautuneiden pienen lukumäärän vuoksi.¹

1 <https://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/tilastot> (12.3.2016). Myös Löfström & Kaarinen 2013, 180.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Sisaraineeseensa historiaan verrattuna yhteiskuntaoppi on ollut vähemmän sukupuolitunut sikäli, että historian kokeisiin ilmoittautuneissa tyttöjen osuus on ollut vuosina 2007–2015 jatkuvasti 40 prosentin tuntumassa, kun yhteiskuntaopissa vastaava osuus on ollut lähempänä 50 prosenttia. (Kuvio 1.) Lukiolaisten enemmistö tällä ajanjaksolla on ollut tyttöjä, joten tasainen sukupuolijakauma yhteiskuntaopin kokeisiin ilmoittautuneissa merkitsee, että pojat ovat olleet kokeessa jonkin verran yliedustettuina.² Esimerkiksi vuosina 2006–2009 suomenkielisten lukioiden ylioppilaiden joukossa noin neljäsosa pojista mutta vain vajaa viidennes tytöistä oli suorittanut yhteiskuntaopin kokeen (Kupiainen ym. 2018b, 74). Tuossa ylioppilasjoukossa tytöt menestyivät kaikissa reaaliaineiden kokeissa poikia paremmin; yhteiskuntaopissa ero oli suurempi kuin fysiikassa ja kemiassa mutta pienempi kuin esimerkiksi psykologiassa, terveystiedossa tai historiassa (Kupiainen ym. 2018b, 75).

Kuvio 1. Naisten osuus kaikista historian (HI) ja yhteiskuntaopin (YH) kokeeseen ilmoittautuneista ylioppilaskirjoituksissa 2007–2013, prosentteina (%). Aineisto: Ilmoittautuneet eri kokeisiin tutkintokerroittain ylioppilaskirjoituksissa 2007–2015; <https://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/tilastot> (12.3.2016).

Yhteiskuntaoppi on ollut yllä kuvatulla tavalla melko ”sukupuolineutraali” oppiaine kokonaisuutena, mutta entä jos tarkastellaan sen eri osa-alueita? Oppiaineessa käsitellään politiikkaa, taloutta, sosiaalipolitiikkaa, oikeusjärjestelmää, viestintää, julkisen vallan instituutioita, yrityksiä ja yksityisten kansalaisten toimintaa. Onko tyttöjen ja poikien kiinnostus eri aiheaiheisiin erilaista? Kysymys on kansaliskasvatuksen kannalta tärkeä. Nuoren kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin syntyy paljolti kodissa ja toveripiirissä jo ennen muodollisen yhteiskunnallisen opetuksen alkua (Elo 2012; Amnå ym. 2016, 40–51). Yhteiskuntaopin opetus pyrkii vahvistamaan nuorten yhteiskunnallista laaja-alaista orientaatiota. Opetus ja

2 Vuosien 2006–2009 ylioppilaista naisia oli 58 prosenttia (Kupiainen ym. 2018b, 73). Naisten osuus lukiolaisista on pysynyt senkin jälkeen hyvin vakaana. Esimerkiksi vuonna 2014 naisten osuus lukiopiskelijoista oli 57 prosenttia < http://www.stat.fi/til/lop/2014/lop_2014_2015-06-10_tau_003_fi.html > (11.3.2016). Ks. myös Ouakrim-Soivio ym. 2017, 103.

oppikirjat saattavat kuitenkin myös uusintaa vaikkapa sukupuoleen liittyviä uskomuksia ja asenteita tavalla, joka on omiaan kapeuttamaan tätä orientaatiota (Ohlander 2010; Tainio & Teräs 2010, 75–93).

Käsittelen tässä artikkelissa yhteiskuntaopin sukupuolittuneisuutta tutkimalla nais- ja miespuolisten kokelaiden tehtävävalintoja yhteiskuntaopin ylioppilaskokeissa. Kysyn, missä koetehtävissä erot ovat suurimmat, kun katsotaan, kuinka suuri osa kokeen kirjoittaneista tytöistä ja pojista on vastannut tehtävään. Ei ole objektiivista kriteeriä, kuinka suuri osuuksien ero on ”suuri”, vaan olennaista on, missä koetehtävissä ero on suurin ja miten sitä voidaan selittää. Olen aiemmin tehnyt historian opettajilta tulleen palautteen innostamana vastaavan tutkimuksen historian ylioppilaskokeista (Löfström 2016). Nyt esiteltävä yhteiskuntaopin kokeita koskeva tutkimus on metodiltaan samanlainen kuin historian kokeita koskeva tutkimus, jotta näitä kahta tapausta voidaan helpommin verrata keskenään.

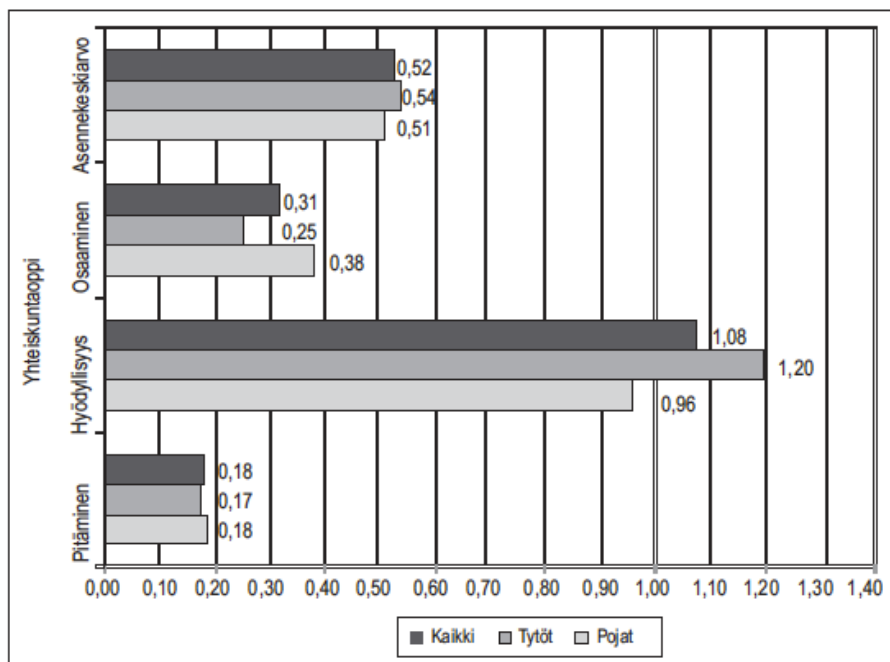
Esittelen seuraavaksi aiheen kannalta keskeisiä aiempia tutkimustuloksia ja muotoilun pohjalta eräitä ennakko-oletuksia kokelaiden tehtävävalintoja koskevan analyysin tuloksista. Esittelen sitten lukion yhteiskuntaoppia ja yhteiskuntaopin ylioppilaskoetta tutkimusasetelman kannalta olennaisilta osilta ja esittelen tutkimusaineiston, metodin ja tutkimustulokset. Lopuksi esitän tutkimuksen johtopäätökset ja pohdin niiden antia sukupuoli-tietoiselle yhteiskuntaopin opetukselle ja yhteiskunnalliselle kasvatukselle.

Sukupuolierot nuorten yhteiskunnallisissa taidoissa ja asenteissa

Nuorten yhteiskuntaopin ja historian osaamista sekä näitä aineita koskevia asenteita tutkittiin vuonna 2011 opetushallituksen arvioinnissa, johon osallistui 4 700 oppilaan otos peruskoulun päättöluokilta. Tytöt ja pojat pitivät yhteiskuntaopista kuten sanottu yhtä paljon.³ Tytöt pitivät yhteiskuntaoppia hiukan hyödyllisempänä oppiaineena kuin pojat, mutta molempien mielestä aine oli hyödyllinen. Poikien käsitys yhteiskuntaopin osaamisestaan oli myönteisempi kuin tyttöjen, mutta ero oli pieni ja myös tytöt pitivät osaamistaan aivan hyvänä (kuvio 2). Todettakoon vertailun vuoksi, että pojat pitivät osaamistaan historiassa selvästi parempana kuin tytöt, ja he myös pitivät historiasta oppiaineena tyttöjä enemmän. (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, 43–45, 133–134; Jakku-Sihvonen 2013, 13.)

3 Ruotsissa vastaava oppiaine, *samhällskunskap*, on sekin ollut yhtä suosittu tyttöjen ja poikien parissa. SOU 2010:99, 81.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Kuvio 2. Perusopetuksen päättöluokkalaisten tyttöjen ja poikien asenteita ja käsityksiä yhteiskuntaopista (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, 44). Mittauksessa asteikon ääripäät olivat -2 ja +2. Arvo +2 merkitsi erittäin myönteistä suhtautumista, nolla neutraalia suhtautumista.

Opetushallituksen arvioinnissa yhteiskuntaopin osaamista mitattiin vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tieto- ja taitotavoitteiden eri osa-alueilla. Osa-alueita oli kolme, joista ensimmäinen oli yhteiskunnallisten asioiden perustelu ja toinen median välittämien tietojen, tilastojen ja graafien kriittinen tarkastelu. Kolmas osa-alue oli yhteiskunnallisen päätöksenteon ja taloudessa tehtävien ratkaisujen vaihtoehtojen ja niiden seurausten tarkastelu. Tytöt menestyivät kaikilla osa-alueilla hiukan paremmin kuin pojat. Suurin ero sukupuolten välillä oli median välittämien tietojen, tilastojen ja graafien tarkastelussa, vaikka se oli tyttöjen heikoin osaamisen osa-alue. (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, 60, 65–67.)

Opetushallituksen arvioinnissa kysyttiin myös, aikoiko oppilas hakea peruskoulunsa jälkeen lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Arviointiraportissa ei verrattu lukioon suuntautuvia tyttöjä ja poikia keskenään, mutta Najat Ouakrim-Soivio etsi artikkeliani varten kyseisen tiedon. Sukupuolittaiset erot yhteiskuntaoppia koskevissa asenteissa ja käsityksissä olivat lukioon suuntautuvilla hiukan erilaiset kuin koko otoksessa. Lukioon suuntautuvilla pojilla käsitys omasta yhteiskuntaopin osaamisesta erosi tyttöjen vastaavasta vielä selvemmin myönteiseen suuntaan kuin koko otoksessa. He myös pitivät tyttöjä enemmän yhteiskuntaopista, mutta koko otoksessa ei ollut tätä eroa poikien ja tyttöjen välillä.

Lukioon suuntautuvat tytöt puolestaan pitivät poikia enemmän yhteiskuntaoppia hyödyllisenä aineena, mutta ero oli pienempi kuin koko otoksessa.⁴

Vuonna 2017 julkaistiin laaja tutkimus aineiden välisestä ja sukupuolten mukaisesta vaihtelusta perusopetuksen ja lukion päättöarvosanoissa. Perusopetuksessa arvosanat olivat tytöillä lukuaineissa keskimäärin paremmat kuin pojilla. Yhteiskuntaopissa ero ei ollut niin suuri kuin uskonossa ja terveystiedossa. Se oli myös pienempi kuin historiassa, fysiikassa ja matematiikassa. Tyttöjen ja poikien arvosanaprofiileissa yhteiskuntaoppi sijoittui keskele eli se ei ollut erityisen hyvin eikä erityisen heikosti osattu oppiaine. (Ouakrim-Soivio ym. 2017, 92–96.) Lukiossa yhteiskuntaopin pakollisten kurssien arvosanojen ero poikien ja tyttöjen välillä oli keskimäärin yhtä pieni kuin historiassa, kemiassa ja maantieteessä, ja pienempi kuin fysiikassa, uskonossa, psykologiassa ja terveystiedossa. Raportissa yhteiskuntaoppia ei mainittu oppiaineena, jossa olisi ollut tyttöjen ja poikien välillä merkittävä ero siinä, kuinka suuri osa heistä oli suorittanut oppiaineen syventäviä kursseja. (Ouakrim-Soivio ym. 2017, 97–102.)

Kansainvälisessä 14-vuotiaiden nuorten yhteiskunnallisen tietämyksen ja asenteiden tutkimuksessa ICCS:ssä vuonna 2009 suomalaistyttyjen yhteiskunnallinen tietämys oli parempi kuin poikien. Pojat olivat tyttöjä jonkin verran enemmän kiinnostuneita sisäpolitiikasta ja kansainvälisestä politiikasta, mutta tyttöjen ja poikien kiinnostus ”yhteiskunnallisiin kysymyksiin” oli yhtä suuri. Poikien luottamus osaamiseensa oli tyttöjä vahvempaa: pojista 38 ja tytöistä 21 prosenttia arveli ymmärtävänsä useimmat poliittiset asiat vaivatta. Pojista kolmannes ja tytöistä viidennes arvioi olevansa hyvin selvillä Suomea koskevista poliittisistä kysymyksistä. Pojista neljännes mutta tytöistä vain kahdeksasosa arveli tietävänsä politiikasta useimpia ikätovereita enemmän. Pojat myös uskoivat tyttöjä enemmän osavansa perustella oman mielipiteensä poliittisesta kiistakysymyksestä. (Suoninen ym. 2010, 33, 47, 54–57.) ICCS-tutkimus koski 14-vuotiaita nuoria, mutta myös nuoria aikuisia tutkittaessa miehet ovat olleet naisia kiinnostuneempia politiikasta ja luottaneet enemmän kykyynsä ymmärtää poliittisiä kysymyksiä (Myllyniemi 2014, 52–53; Saari 2017, 52–53). Uusin ICCS-tutkimus vuodelta 2016 tosin kertoo, että suomalaispoikien ja -tyttöjen käsitykset kyvystään toimia yhteiskunnassa ovat lähentyneet toisiaan (Mehtäläinen ym. 2017, 35).

Yhteiskuntaopin eräs tärkeä alue on taloustieto. Inkeri Sutela (2015a, 2015b) on yli 200 lukio-opiskelijaa käsittäneessä tutkimuksessaan selvittänyt lukion taloustiedon kurssia koskevia lukiolaisten käsityksiä ja asenteita. Tutkimuksen osanottajista poikia oli 55 prosenttia ja tyttöjä 45 prosenttia. Pojista noin kolme neljäsosaa sanoi olevansa taloudellisista asioista hyvin tai melko kiinnostuneita, tytöissä vastaava osuus oli kolmannes. Pojista puolet piti taloustiedon kurssia erittäin tai hyvin kiinnostavana, neljännes vähän tai ei lainkaan kiinnostavana; tytöillä vastaavat osuudet olivat kolmannes ja kolmannes. Sekä tytöt että pojat pitivät kurssia hyödyllisenä. (Sutela 2015a, 149–150.) Heiltä kysyttiin myös, miten tärkeitä eri aineistot olivat heille kokeeseen valmistautuessa. Oppikirjat olivat tytöille jonkin verran tärkeämpiä kuin pojille. (Sutela 2015b, 31.)

Historian reaalikokeissa suurimmat erot tyttöjen ja poikien tehtävävalinnoissa ovat olleet tehtävissä, jotka koskevat taloutta, kansainvälisen politiikan lähihistoriaa tai kulttuurihistoriaa tai joissa on numeroaineisto tai laajahko tekstiaineisto. Pojat ovat suosineet tyt-

4 Kuusela & Ouakrim-Soivio 2013, 63. Najat Ouakrim-Soivio, tiedonanto 9.8.2017. Sukupuolten erot olivat lukiosuuntautuneiden joukossa omaa osaamista koskevilla käsityksillä 0,24 poikien eduksi, oppiaineesta pitämisessä 0,14 poikien eduksi, ja oppiaineen hyödyllisyyttä koskevilla käsityksillä 0,13 tyttöjen eduksi (vrt. kuvio 2).

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

töjä enemmän erityisesti taloutta ja politiikkaa koskevia tehtäviä sekä numeroaineistoa sisältäviä tehtäviä, tytöt klassisia kulttuurihistoriallisia sekä laajoja tekstiaineistoja sisältäviä tehtäviä. (Löfström 2016.)

Edellisen perusteella voidaan esittää eräitä oletuksia yhteiskuntaopin kokeen tehtävävalintojen sukupuolittaisista eroista. Poikien suurempi luottamus kykyynsä ymmärtää politiikkaa ja taloutta sekä suurempi itseilmoitettu kiinnostus niitä kohtaan antaa syyn olettaa, että pojat ovat vastanneet tyttöjä suhteellisesti useammin etenkin politiikkaa ja taloutta koskeviin tehtäviin. Historian kokeita koskeva tutkimus ja tutkimukset tyttöjen ja poikien luottamuksesta matematiikan osaamiseensa antavat lisäksi syyn olettaa, että pojat ovat vastanneet tyttöjä suhteellisesti enemmän etenkin numeroaineistoa sisältäviin yhteiskuntaopin koetehtäviin.

Yhteiskuntaopin reaalikoe ja koetehtävät

Vuodesta 2006 lähtien ylioppilastutkinnossa on voinut suorittaa erillisiä kokeita eri reaaliaineissa (terveystiedossa vuodesta 2007). Kokeeseen osallistumisen edellytys on, että kokeilas on suorittanut aineen pakolliset kurssit. Ainoa pakollinen tutkinnon koe on vuodesta 2005 lähtien ollut äidinkieli tai suomi/ruotsi toisena kielenä. Kokelaan on suoritettava sen lisäksi vähintään kolme muuta koetta. Pakollisten kokeiden lisäksi kokeilas on voinut suorittaa ylimääräisiä kokeita.

Tässä artikkelissa tarkastelen yhteiskuntaopin kokeita vuosilta 2007–2014. Kokeet laadittiin vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Perusteissa yhteiskuntaopilla oli kaksi pakollista kurssia (Yhteiskuntatieto YH1, Taloustieto YH2) ja kaksi syventävää kurssia (Kansalaisen lakitieto YH3, Eurooppalaisuus ja Euroopan unioni YH4). Kurssien aihealueet olivat pääpiirteissään seuraavat:

- YH1: Suomen poliittinen järjestelmä, yhteiskunnan rakenne, sosiaaliturva, media, turvallisuus.
- YH2: kansantaloustieteen peruskäsitteet, kansantalous ja julkinen talous Suomessa, talouspolitiikka, yrittäjätoiminta.
- YH3: kansalaisen yleiset oikeustoimet, Suomen oikeusjärjestys.
- YH4: Euroopan integraation historia, EU:n päätöksentekojärjestelmä, EU:n rooli maailmanpolitiikassa, Euroopan integraation kulttuurinen ulottuvuus.

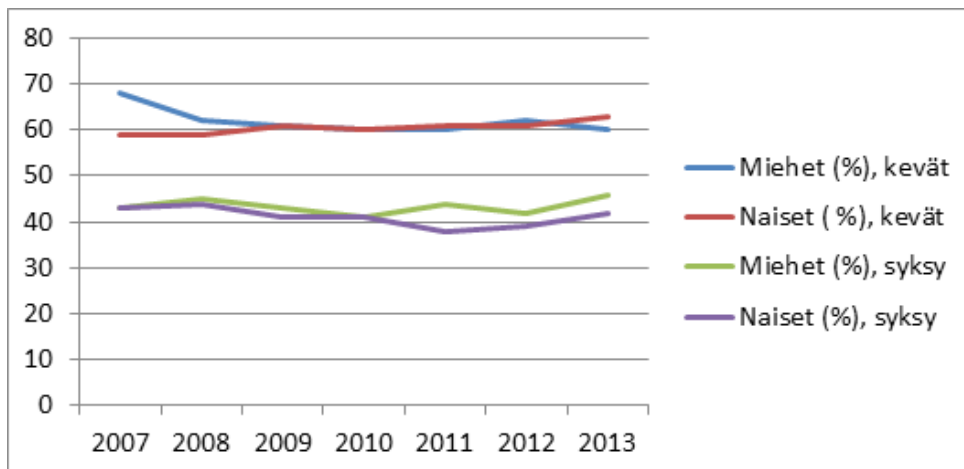
Vuosina 2007–2014 yhteiskuntaopin reaalikokeen tehtävät kohdennettiin kursseihin niin, että kumpaankin pakolliseen kurssiin kohdentui kolme tehtävää ja kumpaankin syventävään kurssiin kaksi tehtävää. Tästä yleisperiaatteesta oli tiedotettu opettajille, joten asia oli oletettavasti tuttu ainakin osalle lukiolaisista.

Ylioppilaskirjoituksissa eri aineet kilpailevat kokelaan suosioista: kun kokeilas päättää panostaa kirjoituksissa joihinkin aineisiin, toiset aineet jäävät pakostakin sivummalle. Uusimuotoisen reaalikokeen ensimmäisenä vuonna 2006 yhteiskuntaopin kokeeseen ilmoittautui keväällä noin 3 300 ja syksyllä noin 900 kokeilasta; vuonna 2012 lukemat olivat 5 400 ja 2 800. Kokeilasmäärä on kasvanut senkin jälkeen, joskin hitaammin.⁵ Yhteiskuntaopin suosio kasvoi myös suhteessa muihin reaaliaineisiin siinä mielessä, että vuonna 2006 yhteiskuntaopin kokeeseen ilmoittautuneita oli keväällä 8 ja syksyllä 5 prosenttia eri

5 <https://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/tilastot> (12.3.2016). Kupiainen ym. 2018b, 53.

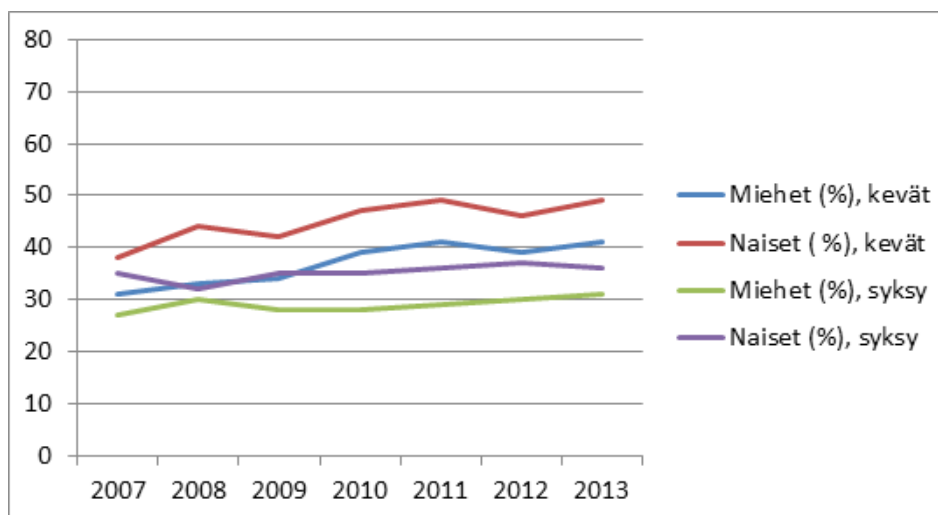
reaaliaineiden kokeisiin ilmoittautuneiden kokonaismäärästä, mutta vuonna 2012 luvut olivat jo 13 ja 10 prosenttia. (Löfström & Kaarninen 2013, 179–181; myös Kupiainen ym. 2018b, 50.) Nämä luvut koskevat kokeisiin ilmoittautuneita, jatkossa esiteltävät luvut koskevat sen sijaan kokeen suorittaneita kokelaita.

Kuten sanottu, perusopetuksen päättöluokalla lukioon suuntautuvilla pojilla on ollut omasta yhteiskuntaopin osaamisesta positiivisempi käsitys kuin lukiosuuntautuneilla tytöillä, ja he ovat myös pitäneet yhteiskuntaopista enemmän kuin tytöt. Siten ei ole ehkä yllättävää, että pojilla on ollut yhteiskuntaopin kokelaisissa hienoinen yliedustus siihen nähden, mikä on poikien osuus kaikista lukio-opiskelijoista. Yhteiskuntaopin kokelaiden sukupuolijakauma on, kuten sanottu, ollut kuitenkin muihin reaaliaineisiin verrattuna hyvin tasainen. Yhteiskuntaopin kokelaiden joukossa tytöt ja pojat ovat kirjoittaneet kokeen yhtä usein pakollisena kokeena, kun taas esimerkiksi historian kokelaisissa pojat ovat suorittaneet kokeen pakollisena useammin kuin tytöt (kuviot 3 ja 4). Yhteiskuntaopin kokelaiden valinnat ovat toisin sanoen tässä kohden sukupuolittain vähemmän eriytyviä. Pojat ovat kirjoittaneet yhteiskuntaopin rinnalla usein juuri historian kokeen, tytöt puolestaan terveystiedon, psykologian tai historian kokeen (Ylioppilastutkinto 2011, 23).

Kuvio 3. Yhteiskuntaopin kokeen ylimääräisenä kokeena suorittaneiden miesten ja naisten osuus prosentteina kaikista yhteiskuntaopin kokeen suorittaneista mies- ja naispuolisista kokelaista kevään ja syksyn kirjoituksissa 2007–2013.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Kuvio 4. Historian kokeen ylimääräisenä kokeena suorittaneiden miesten ja naisten osuus prosentteina kaikista historian kokeen suorittaneista mies- ja naispuolisista kokelaista kevään ja syksyn kirjoituksissa 2007–2013.

Vuosien 2006–2009 ylioppilaskokeita koskevassa tilastoaineistossa yhteiskuntaopin kokeen suorittajat olivat tutkintomenestykseltään keskimäärin kokelaiden keskitasoa, kun heidän saamiaan puoltoääninä verrattiin eri reaaliaineiden kokeiden suorittajiin eri arvosanatasoilla.⁶ Samasta aineistosta tehdyssä analyysissä eroteltiin vuosien 2006–2009 kokelaat sen mukaan, kirjoittivatko he pitkän vai lyhyen matematiikan tai eivät lainkaan matematiikan koetta. Yhteiskuntaopin koe oli suhteessa yhtä suosittu kaikissa eri ryhmissä (Kupiainen ym. 2011; myös Ouakrim-Soivio ym. 2017, 105). Tämä on sikäli huomion arvoista, että matematiikan koetta koskevalla valinnalla on tilastollinen yhteys opiskelijoiden opinto- ja tutkintomenestykseen ja koevalintoihin laajemminkin (ks. Kupiainen ym. 2018b, 62–66, 77–78, 102–103). Yhteiskuntaoppi näyttää siis ainakin tuolloin vedonneen eri kriteereillä katsoen melko tasapuolisesti monen tyyppisiin ylioppilaskokelaisiin.

Vuosina 2006–2015 yhteiskuntaopin kokeissa oli kymmenen tehtävää, joista kokelas sai vastata kuuteen. Kussakin tehtäväsarjassa oli tehtäviä, joiden enimmäispistemäärä oli muita suurempi. Yhteiskuntaopin kokeissa yksittäiseen koetehtävään on vastannut tavallisesti 40–80 prosenttia kokelaista, mutta korkeimmillaan prosenttiosuus on ollut yli 85 ja matalimmillaan alle 20 prosenttia. Tehtävän suosio ei riipu yksin sen omista ominaisuuksista vaan myös siitä, millaisia kokeen muut tehtävät ovat, koska tehtävät kilpailevat kokelaiden suosista. Näyttää kuitenkin siltä, että tehtävän suosiota lisää, jos siinä on aineisto ja vastauksen rakentamiselle on siten valmis suunta. Tehtävän suosiota sen sijaan laskee, jos tehtävä edellyttää synteettistä tarkastelua ja eri kurssien ainesten yhdistelyä. (Löfström & Kaarninen 2013, 183–188.) Tehtävät edellyttävät vastaajilta eritasoisia kognitiivisia prosesseja, mutta vaativimpia kognitiivisia prosesseja, kuten arviointia, edellytettiin yhteiskuntaopin tehtävissä uusimuotoisen kokeen alkuaikoina vuosina 2006–2010 vain harvoin (Ahvenisto ym. 2014).

⁶ Kupiainen ym. 2018b, 46–47; Eero Salmenkivi, 2013, 32–34. Alkuperäisen analyysin ovat tehneet Sirkku Kupiainen ja Jukka Marjanen.

Ylioppilaskokeiden jälkitutkimusaineisto ja sen analyysi

Tässä tutkimuksessa on käytetty ylioppilastutkintolautakunnan jälkitutkimusaineistoa vuosien 2007–2013 ja kevään 2014 yhteiskuntaopin kokeista.⁷ Kussakin kokeessa oli 10 koetehtävää, joten analyysi koskee vastauksia 150 koetehtävään.⁸ Aineistossa on eritelty miten kokeiden suorittajat jakautuivat kokelastyypin, kokelaan kielen ja sukupuolen mukaan. Aineisto kertoo myös kuhunkin koetehtävään annettujen vastausten määrän, vastaajien kielijakauman ja vastausten keskimääräiset pisteet. Analyysin kohteena on kokelastyypin ”varsinaiset kokelaat”, sillä vastausten lukumäärä tehtäviin erotellaan aineistossa sukupuolittain tämän kokelastyypin osalta. Varsinaiset kokelaat on kokelaiden pääryhmä: he ovat lukio-opiskelijoita, jotka ovat kirjoittamassa koetta ensimmäistä kertaa eivätkä siis ole esimerkiksi kokeen uusijoita.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, missä yhteiskuntaopin tehtävissä erot ovat olleet suurimmat. Kunkin tehtävän osalta on ensin laskettu, kuinka suuri osuus kokeen mies- ja naispuolisista kirjoittajista on vastannut siihen, ja lähempään tarkasteluun on otettu sitten tehtävät, joissa sukupuolittaisen suosion ero on ollut suurin. Sellaisiksi on tässä valikoitu tehtävät, joiden suosio mies- ja naiskokelaiden parissa eroaa vähintään 10 prosenttiyksikköä (esim. koetehtävä johon vastasi 60 prosenttia tytöistä ja 50 prosenttia pojista). Rajaus on perusteiltaan pragmaattinen: näin luotu aineisto ei ole liian suppea toistuvien ilmiöiden havaitsemiseen, mutta ei myöskään niin laaja, että siitä on vaikea tehdä tulkintoja. Mitä pienemmästä suosion erosta on kyse, sitä helpommin ero voi olla satunnainen. Rajaus on sama kuin historian kokeita koskevassa tutkimuksessa (Löfström 2016), mikä mahdollistaa näiden tutkimusten tulosten vertailun.

Aineistosta valikoitui tällä rajauksella lähempään tarkasteluun tiedot 43 koetehtävän vastaajista. Sukupuolittaisen suosion ero oli 38 tehtävässä 10–19 prosenttiyksikköä, viidesä tehtävässä yli 19 prosenttiyksikköä. Näiden sukupuolten välisten erojen merkittävyyttä voidaan arvioida myös laskemalla mies- ja naispuolisten vastaajien osuuksien ristitulo-suhteet. Aiemmassa historian kokeita koskevassa tutkimuksessa otettiin lähempään tarkasteluun joitain tehtäviä myös ristitulo-suhteen perusteella. Myös yhteiskuntaopin kokeista laskettiin vastaavat ristitulo-suhteet, mutta se ei olennaisesti muuttanut jo valikoitua tehtävien joukkoa, joten lähemmän tarkastelun kohteena ovat 43 koetehtävän vastaajat.⁹

Sukupuolittaisen suosion erot eri tehtävätyypeissä

Olen koonnut analyysin tulokset kahteen taulukkoon, joista ensimmäisessä on esitelty miespuolisten ja toisessa naispuolisten kokelaiden suosimat tehtävätyypit. Taulukoissa on tehtävän juokseva numero, tutkintokerta, tehtävän numero kokeessa, tiedot mies- ja naispuolisten kokelaiden vastaajaosuuksista, tehtävän aihe ja mahdollinen tehtävän sisältämä aineisto.

7 Aineisto on saatavissa osoitteessa <https://www.ylioppilastutkinto.fi/ext/arkisto/> (14.4.2016).

8 Vuosina 2006–2008 yhteiskuntaopin kokeissa oli yhdessä koetehtävässä kaksi vaihtoehtoa, mutta jälkitutkimusaineistossa ei ole eroteltu, kumpaan vaihtoehtoon kokelas on vastannut.

9 Historian kokeita koskevassa tutkimuksessa laskin ristitulo-suhteen kaavalla $(p^1/(1-p^1)) / (p^2/(1-p^2))$, jossa p^1 ja p^2 ovat vertailtavat prosenttiosuudet. Valitsemalla koko aineiston 20 suurinta ja 20 pienintä ristitulo-suhdetta, kuten aiemmassa tutkimuksessa, lähitarkasteluun olisivat tulleet myös kevään 2007 tehtävä 3, kevään 2008 tehtävä 3 ja kevään 2013 tehtävä 1. Sukupuolittaisen suosion erot olivat niissä niin pienet (2, 7 ja 5 prosenttiyksikköä), että ero on hyvin helposti voinut olla satunnainen, joten jätin ne pois lopullisesta analyysistä.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Kuten seuraavasta taulukosta voidaan nähdä, miespuolisten kokelaiden suosimista tehtävistä muut paitsi 2 ja 14 koskevat taloutta. Myös tehtävässä 14 on taloudellinen aspekti. Yhteensä kahdeksaan tehtävään on sisältynyt numeroaineistoa. On huomion arvoista, että taulukossa 2 taas ei ole lainkaan numeroaineistoa sisältäviä tehtäviä.

Tehtävän juokseva numero	Tutkinto (K = kevät, S = syksy) ja tehtävän numero kokeessa	Miespuolista kokelaista vastannut %	Naispuolista kokelaista vastannut %	Mies- ja naispuolisten vastaajien osuuksien ero, %-yksikköä	Tehtävän aihe
1	K2007-4	50	38	12	talouskasvun myönteiset ja kielteiset seuraukset
2	K2007-10	84	71	13	kunnallisvaalit 2004 ja puolueiden kannatus (taulukko)
3	S2007-10	71	61	10	kokonaiskysyntä ja investoinnit (tekstilainaus ja kuvaaja)
4	K2008-4	66	40	26	asuntolainojen korot ja asuntohinnat (kuvaaja)
5	K2008-10	40	29	11	inflaatio Suomessa ja euroalueella (tekstilainaus ja kuvaaja)
6	S2008-4	70	55	15	eri sijoitusvaihtoehtojen edut ja haitat
7	S2008-8	69	58	11	tehtävässä A- ja B- vaihtoehto, aineistossa ei tietoa vastausten jakautumisesta niiden välillä
8	K2009-4	74	63	11	liikeyrityksen kannattavuus
9	K2009-10	54	39	15	USA:n ja Kiinan taloussuhteet (tekstilainauksia)
10	S2009-3	40	24	16	pankkien rooli kansantaloudessa
11	S2009-4	77	65	12	erilaisten verotus-, budjetti- ja korkoratkaisujen vaikutukset
12	K2010-3	76	64	12	erilaisten hyödykkeiden kysynnän ja tarjonnan tekijät
13	K2010-4	61	34	27	sijoittaminen pörssiyhtiöihin (taulukko)
14	S2010-2	62	47	15	uusien asuntojen rakennustarpeen syyt
15	K2011-10	59	45	14	keskuspankkien ohjaukorkopäätökset (tekstilainauksia ja kuvaaja)
16	S2011-3	81	65	16	erilaisten sijoituskohteiden edut ja haitat
17	K2012-4	74	62	12	tuottavuus erityyppisissä yrityksissä
18	S2012-4	60	49	11	suomalaisyriyten investoinnit ulkomailla (kuvaaja)
19	S2012-9	91	78	13	suurimpien kansantalouksien luettelon muutos 2009–2050 (luettelo)
20	K2014-3	46	23	23	tuloerojen kehitys Suomessa (kuvaaja)
21	K2014-4	83	73	10	eräiden hyödykkeiden hinnanmuodostus

Taulukko 1. Kevästä 2006 kevääseen 2014 ulottuvan jakson yhteiskuntaopin koetehtävät, joissa tehtävään vastanneiden mies- ja naispuolisten kokelaiden prosentiosuuksien ero oli vähintään 10 prosenttiyksikköä ja miespuoliset kokelaat vastasivat naispuolisia kokelaita suhteellisesti useammin.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Suurimmat sukupuolten väliset erot tehtävien suosiossa ovat tehtävissä, joissa vaaditaan syvempää tilastollista lukutaitoa (taitoa tulkita indeksilukuja ja nopeuden muutoksen kuvaajaa) sekä taitoa laskea lukujen välisiä suhteita aineiston pohjalta (tehtävät 4, 13 ja 20). Esimerkkinä on tehtävä 4, johon vastasi 66 prosenttia pojista ja 40 prosenttia tytöistä (kuva 1):

4. Oheinen kuvio kertoo asuntolainojen reaalikoron ja asuntojen hintojen muutoksista Suomessa 2000-luvun alkuvuosina.
 - a) Lue kuviosta, milloin asuntojen hintojen nousu on ollut nopeinta ja milloin asuntojen nimellishinnat ovat laskeneet. (2 p.)
 - b) Pohdi, millainen suhde lainojen reaalikoroilla on asuntojen hintoihin ja millaiset eri tekijät vaikuttavat asuntojen hintoihin. (4 p.)

Lähde: *Rakentaminen 2006*. Rakennusalan suhdanneryhmän väliraportti 21.6.2006.

Kuva 1. Kevään 2008 yhteiskuntaopin kokeen tehtävä 4.

Taulukosta 2 nähdään, että lähes kaikki naispuolisten kokelaiden suosimat tehtävätyypit kohdentuvat yhteiskuntaopin syventäviin kursseihin YH3 (12 tehtävää) ja YH4 (8 tehtävää). Muihin kursseihin kohdentuvia ovat tehtävät 22 ja 35, joista tosin tehtävä 22 liittyy osittain kurssiin YH4. Suurin sukupuolittaisen suosion ero on tehtävässä 25. Tehtävän aiheena on isyys, huoltajuus ja elatus lapsen aseman ja oikeuksien kannalta, ja siihen vastasi tytöistä 68 ja pojista 40 prosenttia. Toiseksi suurin sukupuolittaisen suosion ero, 20 prosenttiyksikköä, on tehtävässä 32, joka koski avio- ja avoliiton ja rekisteröidyn parisuhteen juridiikkaa. Tyttöjen suosimissa tehtävätyypeissä ei ole taloustiedon tehtäviä eikä numeroaineistoa sisältäviä tehtäviä, paitsi tehtävä 41, jossa lasketaan perintöosuuksia. Kurssia YH1 koskee taulukossa 2 kaksi tehtävää, tehtävät 22 ja 35, joiden aiheina ovat kansalaisuuden edellytykset ja velvollisuudet sekä päivähoito-oikeus.

Tehtävän juokseva numero	Tutkinto ja tehtävännumero kokeessa	vastannut %Miespuolisista kokelaista	Naispuolisista kokelaista vastannut %	Mies- ja naispuolisten vastaajien osuuksien ero, %-yksikköä	Tehtävän aihe
22	K2007-2	56	69	13	kansalaisuuden edellytykset ja kansalaisen velvollisuudet
23	K2007-8	23	34	11	EU parlamentin asema ja tehtävät
24	S2007-5	60	73	13	rikos ja tuomitsematta jättäminen
25	K2008-5	40	68	28	isyys, huoltajuus ja lapsen elatus
26	K2008-7	57	68	11	EU-kansalaisuuden vaikutukset
27	S2008-5	40	50	10	riita- ja rikosasioiden vertailu
28	S2008-6	14	29	15	pätkätyöläisen työsuhdeturva (tapauskuvaus)
29	S2008-7	55	68	13	EU:n laajentumisen vaikutukset unionille (tekstilainauksia)
30	K2009-8	23	41	18	EU:n opiskelijoille tarjoamat mahdollisuudet
31	S2009-7	74	85	11	Turkin EU-jäsenyys (tekstilainauksia)
32	K2010-6	68	88	20	avioliitto, avoliitto ja rekisteröity parisuhde
33	K2010-8	40	54	14	EU:n perustuslaki (piirros)
34	S2010-6	59	72	13	ikärajoihin liittyvät oikeudet ja vastuut, isyys ja rikosoikeudellinen vastuu (tapauskuvaus)
35	S2010-9	70	81	11	päivähoitojärjestelmä (tekstilainauksia)
36	K2011-5	48	61	13	omaisen kuolemaan liittyvä juridiikka
37	S2011-8	31	46	15	EU-kansalaisuuden antamat oikeudet
38	K2012-6	70	85	15	omaisuuden jako avioerossa
39	K2012-8	66	82	16	EU-kansalaisuuden antamat oikeudet
40	S2012-6	50	62	12	heikoman osapuolen suojelu laissa
41	K2013-6	55	71	16	perinnön jakaminen (tapauskuvaus)
42	S2013-5	74	90	16	avioliitto, avoliitto ja rekisteröity parisuhde
43	K2014-5	29	42	13	oikeuskelpoisuus ja toimintakelpoisuus

Taulukko 2. Kevästä 2006 kevääseen 2014 ulottuvan jakson yhteiskuntaopin koetehtävät, joissa tehtävään vastanneiden mies- ja naispuolisten kokelaiden prosentiosuuksien ero oli vähintään 10 prosenttiyksikköä ja naispuoliset kokelaat vastasivat miespuolisia kokelaita suhteellisesti useammin.

Miespuolisten kokelaiden suosimissa tehtävätyypeissä oli myös kaksi kurssiin YH1 kohdentuvaa tehtävää (tehtävät 2 ja 14, ks. Taulukko 1), joiden aiheina olivat kunnallisvaalit

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

(aineistona tilastotaulukko) sekä asuntojen rakennustarve. Näistä viimeksi mainittu on osin taloustiedollinen aihe.

Vaikka 90 prosenttia taulukoiden 1 ja 2 tehtävistä kohdistuu kursseihin YH2, YH3 ja YH4, näihin kursseihin kohdistuneista kaikista koetehtävistä vähintään puolet (YH2) ja enimmillään kolme neljäsosaa (YH4) ei sisälly taulukoihin eli niissä sukupuolittaisen suosion ero on alle 10 prosenttiyksikköä. ”Pois jääneissä” tehtävissä on myös joitain tehtäviä, joissa olisi voinut ennakoida olevan suurempi sukupuolittaisen suosion ero. Tällainen on esimerkiksi syksyn 2011 kokeen tehtävä 10, jonka aiheena on teollisuustuotannon kehitys eräissä maissa ja jossa aineistona on indeksilukukuvaaja. Tällä ajanjaksolla kaikki taloustiedon tehtävät olivat sellaisia, joihin pojat vastasivat suhteellisesti enemmän kuin tytöt, poikkeuksena syksyn 2013 kokeen tehtävä 3, joka koski kotitalouksille annettujen tulonsiirtojen vaikutuksia.

Saavatko ennakko-oletukset tukea?

Nyt tarkastellulla ajanjaksolla yhteiskuntaopin koetehtävistä noin 70 prosentissa oli alle 10 prosenttiyksikön ero siinä, kuinka suuri osuus kokeen suorittavista tytöistä ja pojista vastasi tehtävään. Sellaisia tehtäviä, joissa sukupuolittaisen suosion ero oli 15 prosenttiyksikköä tai enemmän, oli kymmenesosa eli keskimäärin yksi tehtävä koetta kohti. Tämä on hyvä muistaa, kun seuraavassa pohditaan tyttöjen ja poikien tekemien tehtävävalintojen eroja. Kokonaisuuksena katsoen yhteiskuntaopin koetehtävien suosio tyttöjen ja poikien keskuudessa oli enimmäkseen hyvin samanlainen. Tässä tutkitaan nimenomaan sitä, missä koetehtävissä sukupuolittaisen suosion ero on ollut suurin ja miten havainnot vastaavat ennakko-oletuksia siitä, millaisia nuo tehtävät ovat.

Aiemman tutkimuksen mukaan pojat ovat tyttöjä kiinnostuneempia talousasioista ja he luottavat tyttöjä enemmän osaamiseensa talousasioissa. Siksi ennakko-oletus oli, että sukupuolittaisen suosion eroja voisi olla etenkin taloustiedon tehtävissä. Poikien selvimmin suosimat tehtävät antavat oletukselle sikäli tukea, että ne ovat kahta lukuun ottamatta taloustiedon tehtäviä. Puolet taloustiedon tehtävistä nyt tarkasteltuna ajanjaksona oli kylläkin sellaisia, joissa sukupuolittaisen suosion ero oli alle 10 prosenttiyksikköä. Voidaan silti todeta, että taloustieto on yhteiskuntaopin se osa-alue, jossa ovat poikien selvimmin suosimat koetehtävät. Tämä saattaa ainakin osittain heijastaa edellä mainittua tyttöjen ja poikien asenteiden ja kiinnostuksen eroa, mutta sitä ei voi tämän aineiston pohjalta osoittaa.

Kurssiin YH1 kohdentuneet tehtävät näyttävät vedonneen tyttöihin ja poikiin melko tasapuolisesti. Kurssiin kohdentuneita tehtäviä oli sekä mies- että naispuolisten kokelaiden suosimissa tehtävätyypeissä (tehtävät 2, 14, 22 ja 35), noin kymmenesosa kaikista kurssiin kohdentuneista koetehtävistä tässä tarkasteltuna ajanjaksona. Kurssin YH1 aiheita on muun muassa Suomen poliittinen järjestelmä. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu poikien luottavan tyttöjä enemmän kykyynsä ymmärtää politiikkaa, siksi ennakko-oletus tässä oli, että sukupuolittaisen suosion eroja olisi myös etenkin YH1-kurssin tehtävissä, olkoonkin että kurssilla on myös muita aiheita kuin politiikka, muun muassa väestörakenne ja sosiaalipolitiikka. Taulukossa 1 on kuitenkin vain kaksi tämän kurssin tehtävää. Ennakko-oletus ei siis näytä saavan tukea. Kurssin YH1 kattamalla yhteiskuntaopin osa-alueella poikien ja tyttöjen tehtävävalinnat eivät tässä aineistossa sanottavasti poikkea toisistaan.

Numeroaineistoa sisältäviä tehtäviä on taulukossa 1 kahdeksan mutta taulukossa 2 ei yhtään. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu poikien luottavan tyttöjä enemmän matematiikan osaamiseensa ja nuorten miesten olevan numerotaidoissa edellä nuoria naisia. Siten ennakko-oletus oli, että sukupuolittaisen suosion eroja yhteiskuntaopin kokeissa olisi

etenkin numeroaineistoa sisältävissä koetehtävissä. Taulukko näyttäisi tukevan oletusta, mutta toisaalta tässä tarkastellulla ajanjaksolla numeroaineistoa oli yhteiskuntaopin kokeissa noin 30 tehtävässä ja niistä kahdeksan päätyi taulukkoon 1. Myös numeroaineistoa sisältävät tehtävät ovat siis enimmäkseen olleet yhtä suosittuja tyttöjen ja poikien parissa, mutta voidaan kyllä sanoa, että poikien selvimmin tyttöjä enemmän suosimista tehtävistä verraten suuri osa sisältää juuri numeroaineistoa.

Naispuolisten kokelaiden suosimat tehtävätyypit ovat kahta lukuun ottamatta kohdentuneet syventäviin kursseihin YH3 ja YH4. Suurin osa näidenkin kurssien tehtävistä nyt tarkastellulla ajanjaksolla on kuitenkin vedonnut tyttöihin ja poikiin verraten tasapuolisesti. Miksi tyttöjen suosimissa tehtävissä on lähes pelkästään juuri näihin kursseihin kohdentuneita tehtäviä, on vaikea selittää tämän aineiston avulla. Näiden kurssien tehtävät eivät ole muiden kurssien tehtäviin verrattuna muodoltaan erilaisia, vaan ne ovat tehtäviä, joihin vaaditaan esseevastaus. Vuosilta 2009 ja 2012 satunnaisotannalla kerättyssä ylioppilaspopulaatiossa etenkin yhteiskuntaopin kokelaissa oli myös sellaisia, jotka eivät olleet suorittaneet kaikkia oppiaineen syventäviä kurssveja eli kurssia YH3 tai YH4 (Kupiainen ym. 2018, 87–88). Aineistosta tehdyn analyysin kuvauksessa ei mainita, onko viimeksi mainitussa osajoukossa ollut erityisen paljon poikia, mikä periaatteessa voisi selittää taulukon 2 sisältöä. On myös mahdollista, että syventävien kurssien aiheet, lakitieto ja EU sekä eurooppalainen identiteetti, ovat kiinnostaneet tyttöjä ja poikia eri tavalla esimerkiksi heidän jatko-opintosuunnitelmiansa vuoksi ja he ovat siksi panostaneet kursseihin eri tavalla. Sitä ei kuitenkaan voida tämän aineiston pohjalta osoittaa.

Pohdittavaa tutkijalle ja opettajalle

Kun tarkastellaan sukupuolten välisiä keskimääräisiä eroja, unohdetaan helposti, että miesten ja naisten ominaisuuksia kuvaavat jakaumat ovat usein paljolti päällekkäiset ja että sukupuolittuneelta näyttävän eron takana saattaa olla ensisijaisesti muita kuin sukupuoleen liittyviä seikkoja (mm. Hyde 2014; Lahelma 2009; Su & Rounds 2009). Historian opettajien parissa usein toisteltu uskomus on, että hyvä historian osaaminen ja hyvä fysiikan osaaminen kulkevat pojilla käsi kädessä. Tutkimus on osoittanut, että kyseessä on kuitenkin opintomenestyksen kasaantumisilmiö, joka ei koske ainoastaan poikia eikä liioin ainoastaan historiaa ja fysiikkaa. (Kuusela & Ouakrim-Soivio 2013.) Sukupuoleen kohdistettu huomio jättää sivuun toisia, olennaisen tärkeitä näkökohtia. Yhteiskuntaopin koetehtävien suosion eroja on tässä artikkelissa tarkasteltu suhteessa kokelaiden sukupuoleen, mutta muutkin seikat saattaisivat olla merkityksellisiä: jotkut yhteiskuntaopin koetehtävät esimerkiksi saattavat aiheensa vuoksi puhutella erityisesti kokelaita, joilla on jokin tietty sosiaalinen ja kulttuurinen tausta, kuten kaupunkilaisuus, ruotsinkielisyys tai vanhempien yrittäjäjyys. Sellaisten tekijöiden vaikutusten tavoittaminen edellyttäisi toisenlaista aineistoa, kuin tässä on käytetty. Ylipäänsä sukupuolittaiten erojen selittäminen on sekin hankalaa, koska erojen taustalla voi olla monitahoisia sosiokulttuurisia ja psykologisia tekijöitä.

Yhteiskuntaopin ylioppilaskokeiden tehtävien sukupuolittaisen suosion erot ja niiden selittäminen on – myös edellä esitettyjen varausten jälkeen – merkityksellinen kysymys, sillä vaikka yhteiskuntaoppi on ollut jokseenkin yhtä suosittu aine tyttöjen ja poikien keskuudessa, yhteiskuntaopin osa-alueiden tasolla kuva ei ole välttämättä aivan sama. Kokelaiden valinnat yhteiskuntaopin kokeissa ovat olleet verraten samanlaiset, mutta poikien suosimat tehtävät ovat olleet ennako-oletuksen mukaisesti taloustiedon tehtäviä ja jonkin verran numeroaineistoa sisältäviä tehtäviä, joita kumpaakaan ei ole tyttöjen selvimmin suosimissa koetehtävissä lainkaan.

Kokelaiden tehtävävalintojen eroja historian kokeissa tarkastelleessa tutkimuksessa (Löfström 2016) todettiin, että erojen sukupuolittuneisuus ei ole välttämättä sinänsä ongelma, mutta se voi olla ongelman oire ja muiden ongelmien osasy. Kokelaiden tietenkin tulee saada vastata tehtäviin, jotka he kokevat osaavansa parhaiten ja joihin he ovat motivoituneita vastaamaan. Jos pojat luottavat tyttöjä keskimäärin enemmän osaamiseensa talousasioissa ja matematiikassa, on tavallaan luontevaa, että he sitten vastaavat suhteellisen paljon koetettäviin, joissa tuota osaamista edellytetään. On kuitenkin syytä kysyä, kuinka paljon itseluottamuksen rakentumiseen vaikuttaa se, millaisia uskomuksia ja jopa normatiivisia odotuksia poikien ja tyttöjen osaamiseen liitetään. Yksioikoiset uskomukset ja niihin pohjautuvat normatiiviset odotukset sukupuolten osaamisen ja taipumusten eroista kapeuttavat nuorten tilaa tehdä omaa koulutusta ja ammattia koskevia valintoja omista vahvuuksista ja intresseistä käsin. Suomessa on vahvasti sukupuolittuneita rakenteita työmarkkinoilla ja koulutuksessa, ja se on yhteiskunnan voimavarojen ja osaamisreservin optimaalisen kohdentamisen ja hyödyntämisen kannalta ongelmallista. Syyt näiden sukupuolittuneiden rakenteiden sitkeyteen ovat toki moninaiset, mutta ilmeisesti taustalla osittain vaikuttavat edellä mainitut uskomukset ja odotukset.

Opettajien on tärkeää tiedostaa, että yhteiskuntaopin opetuksessa saatetaan uusintaa ongelmallisia uskomuksia ja odotuksia miesten ja naisten ominaisuuksien eroista ja että se helposti heijastuu nuorten käsityksiin omista kyvyistään. Poliitiikka ja talous mielletään yhä usein symbolisesti maskuliiniseksi toimintakentäksi (mm. Nieminen 2010). Ei ole syytä uskoa, että opettajtkaan olisivat tuolle ajatustavalle immuuneja. He saattavat uusintaa sitä huomaamattaan viestittämällä, että jokin yhteiskuntaopin alue on erityisesti tytöille tai pojille kiinnostava, helppo tai vaikea, ja että tyttöjen ja poikien osaamista sillä alueella arvioidaan hiukan eri kriteereillä (vrt. Palmu 2003). Edellä mainittu historian opettajien uskomus hyvin historiaa ja fysiikkaa osaavista pojista voi osin selittyä juuri sukupuolittavilla oletuksilla: fysiikan ja historian hyvä osaaminen on kulttuurisesti maskuliiniseksi mielletty piirre, jolloin se tunnustetaan helposti pojissa, mutta fysiikkaa ja historiaa hyvin osaavat tytöt jäävät eräänlaisena anomaliana huomiotta.

Ruotsissa taannoin tehty yhteiskuntaopin oppikirjojen analyysi osoitti, että oppikirjat uusinsivat yksioikoisia käsityksiä miesten ja naisten yhteiskunnallisista tehtävistä ja niiden erilaisuudesta (Ohlander 2010). Oppikirjat ovat opettajan ja opiskelijan tärkeä tietolähde ja myös arvojen ja arvostusten välittäjä, joten niiden yhteiskuntapoliittisia (piilo)viestejä muun muassa sukupuolesta on syytä osata tutkia ja arvioida kriittisesti. Siksi on tärkeää pyrkiä lisäämään opettajien ja opiskelijoiden taitoa problematisoida, millaisia käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolieroista opetuksessa ja ylipäänsä koulun arjessa tuotetaan. Perusopetuksen käyttöön laadittu opaskirja tästä teemasta esittelee tapoja, joilla voidaan edistää sukupuolittetun kasvatuksen tavoitteita yhteiskuntaopin opetuksessa (Jääskeläinen ym. 2015, 43). Oppaassa ei kuitenkaan mainita opettajien ja opiskelijoiden omaan yhteiskuntakuvaan sisältyvien uskomusten ja arvostusten ja omien yhteiskunnallisten valmiuksien reflektoinnin merkitystä. Se olisi keskeisen tärkeä asia tunnustaa, sillä suomalaisnuorten yhteiskunnallisen orientaation ongelma on etenkin asenteissa ja pystyvyyttä koskevissa käsityksissä, kuten tyttöjen heikossa luottamuksessa omaan, itse asiassa kuitenkin hyvään yhteiskunnalliseen osaamiseen (Virta & Törmäkangas 2002; Löfström ym. 2017, 33–35).

Tässä raportoidun tutkimuksen sanoma yhteiskuntaopin opettajille on ennen kaikkea se, että opettajien on syytä tiedostaa, millaisia uskomuksia ja normatiivisia odotuksia sukupuolesta he saattavat uusintaa yhteiskunnallisia aiheita käsitellessään ja nuoria ohjatessaan. Tutkijoille tutkimuksen viesti on lähinnä se, että jos käsitellään koulun jotain oppiainetta

vain yhtenäisenä kokonaisuutena, saatetaan menettää relevanttia tietoa aineen ”sisällä” esiintyvistä ilmiöistä. Oppiaine on usein luonteva tarkastelun taso, mutta joskus voi olla hedelmällistä tutkia lähemmin sen eri osia. Esimerkiksi yhteiskuntaopin osa-alueilla on kullakin omia kosketuspintoja nuorten intresseihin, arvostuksiin ja kokemuksiin, joiden rakentuminen on osin sukupuolittunut prosessi. Sukupuoleen liittyvät erottelut – tai niiden heikkous – yhteiskuntaopin opetuksessa on siksi merkityksellinen tutkimusaihe.

Kiitän Jorma Kuusela ja Najat Ouakrim-Soiviota arvokkaista huomioista ja avusta ja kah-ta nimetöntä arvioitsijaa hyödyllisistä käsikirjoituksen parannusehdotuksista.

Painamattomat lähteet

Kupiainen, Sirkku, Marjanen, Jukka, Scheinin, Patrik & Hautamäki, Jarkko 2011. *Freedom of exam choice vs. commensurability of exam results: a challenge for upper secondary matriculation examinations*. Paperi, European Conference on Educational Research ECER, 2011. Berliini.

Kirjallisuus

- Ahvenisto, Inkeri, van den Berg, Marko, Löfström, Jan & Virta, Arja 2013. Kuka oikeas-taan asettaa opetuksen tavoitteet? Yhteiskuntaopin taidolliset tavoitteet ja niiden arviointi opetus suunnitelmien perusteissa ja ylioppilastutkinnossa. *Kasvatus & Aika* 7 (3), 40–55 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68636/29988> >.
- Amná, Erik, Ekström, Matts & Stattin, Håkan 2016. *Ungdomars politiska utveckling. Slutrapport från ett forskningsprogram*. Göteborg: Makadam förlag.
- Elo, Kimmo 2012. Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee. Suomalaisen peruskoulun 8.-luokkalaisten yhteiskunnallinen asennoituminen ja sen yhteys oppilaiden kotitastaan. Teoksessa Kupari, Pekka & Siisiäinen, Martti (toim.), *Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee. Suomalaisnuorten kansalaispätevyys ja yhteiskunnalliset asenteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, 11–34.
- Hirvonen, Kati 2012. *Onko laskutaito laskussa? Matematiikan oppimistulokset peruskou-lun päättövaiheessa 2011*. Helsinki: Opetushallitus.
- Hottinger, Sara 2016. *Inventing the mathematician. Gender, race and our cultural unders-tanding of mathematics*. Albany: State University of New York Press.
- Hyde, Janet Shibley 2014. Gender similarities and differences. *Annual Review of Psycholo-gy* 65 (3), 373–398. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115057>
- Ikonen, Kirsi, Asikainen, Mervi, Nivalainen, Ville & Hirvonen, Pekka 2015. *Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät. Esiselvityshankkeen loppura-portti*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, fysiikan ja matematiikan laitos.
- Jakku-Sihvonen, Ritva 2013. *Sukupuolen mukaista vaihtelua koululaisten oppimistuloksis-sa ja asenteissa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Jääskeläinen, Liisa, Hautakorpi, Johanna, Onwen-Huma, Hanna, Niittymäki, Hanna, Pirtti-järvi, Anssi, Lempinen, Miko & Kajander, Valpuri 2015. *Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kupiainen, Sirkku 2016. Perusopetuksen päättöarvosanat. Teoksessa Hotulainen, Risto, Rimpelä, Arja, Hautamäki, Jarkko, Karvonen, Sakari, Kinnunen, Jaana, Kupiainen, Sirkku, Lindfors, Pirjo, Minkkinen, Jaana, Pere, Lasse, Thuneberg, Helena, Vainikainen, Mari-Paoliina & Wallenius, Tommi, *Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle*. Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos, 33–53.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

- Kupiainen ym. 2018a. Kupiainen, Sirkku, Ahtiainen, Raisa, Hienonen, Ninja, Kortesoja, Laura & Hotulainen, Risto 2018. Tilanne yläkoulussa. Teoksessa Pöysä, Sanni & Kupiainen, Sirkku (toim.), *Tytöt ja pojat koulussa. Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 36/2018, 77–136.
- Kupiainen ym. 2018b. Kupiainen, Sirkku, Marjanen, Jukka & Ouakrim-Soivio, Najat 2018. *Ylioppilas valintojen pyörteissä*. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura.
- Kuusela, Jorma 2006. *Temaattisia näkökulmia perusopetuksen tasa-arvoon*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kuusela, Jorma & Ouakrim-Soivio, Najat 2013. Osaavatko hyvin historiaa osaavat pojat myös hyvin fysiikkaa? Erään uskomuksen epäsuora koetteleminen. *Kasvatus & Aika* 7 (3), 56–68 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68639/29994> >.
- Kuusi, Heli, Jakku-Sihvonen, Ritva & Koramo, Marika 2009. *Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lahelma, Elina 2009. Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 136–156.
- Lappalainen, Hannu-Pekka 2008. *On annettu hyviä numeroita. Perusopetuksen 6. vuosiluokan suorittaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi*. Helsinki: Opetushallitus.
- Lappalainen, Hannu-Pekka 2011. *Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010*. Helsinki: Opetushallitus.
- Löfström, Jan 2016. Suosivatko pojat ja tytöt eri koetehtäviä historian reaalikokeissa? Tilastollinen analyysi. *Historiallinen Aikakauskirja* 114 (3), 278–292.
- Löfström, Jan & Kaarninen, Mervi 2013. Historian ja yhteiskuntaopin kokeet ylioppilastutkinnossa 2006–2012: havaintoja ja tutkimustehtäviä. Teoksessa Juuti, Kalle & Tainio, Liisa (toim.), *Ainedidaktinen tutkimus koulutuspoliittisen päätöksenteon perustana*. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 177–195.
- Löfström, Jan, Virta, Arja & Salo, Ulla-Maija 2017. *Valppaaksi kansalaiseksi. Yhteiskuntatiedollisen opetuksen taito ja teoria*. Helsingin yliopisto, historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Malin, Antero, Sulkunen, Sari & Laine, Kati 2013. *PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Mehtäläinen, Jouko, Niilo-Rämä, Mikko & Nissinen, Virva 2017. *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.
- Myllyniemi, Sami 2014. *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Nieminen, Jiri 2010. Hegemoninen maskuliinisuus Suomen poliittisessa järjestelmässä ja politiikan tutkimuksessa – eli Alexander Stubbin seikkailut kontrolliyhteiskunnassa. *Politiikka* 52 (1), 33–43.
- Näveri, Liisa 2009. *Aritmetiikasta algebraan. Muutoksia osaamisessa peruskoulun päättöluokalla 20 vuoden aikana*. Helsinki: Helsingin yliopisto, soveltavan kasvatustieteen laitos.
- Ohlander, Ann-Sofie 2010. *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap*. Statens offentliga utredningar 2010:33.

- Ouakrim-Soivio, Najat & Kuusela, Jorma 2012. *Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011*. Helsinki: Opetushallitus.
- Ouakrim-Soivio, Najat, Kupiainen, Sirkku & Marjanen, Jukka 2017. Toimivatko oppilas- ja opiskelija-arvioinnin kriteerit? Oppiaineiden välinen ja sukupuolen mukainen vaihtelu perusopetuksen ja lukion päättöarvosanoissa ja arvosanojen yhteys nuorten oppiainevalintoihin. Teoksessa Britschgi, Virpi & Rautopuro, Juhani (toim.), *Kriteerit puntarissa*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 81–117.
- Palmu, Tarja 2003. *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.
- Saari, Kari 2017. Nuorten käsityksiä politiikasta ja puolueista. Teoksessa Puuronen, Vesa & Saari, Kari (toim.), *Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen ja oikeistopopulismi*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 51–78.
- Salmenkivi, Eero 2013. Ylioppilastutkinnon rakenne- ja reaaliokoeuudistusten vaikutuksia: miten lisääntynyt valinnaisuus ohjaa lukiolaisia? *Kasvatus & Aika* 7 (3), 24–39 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68632/29980> >.
- SOU 2010:99 (Statens offentliga utredningar 2010:99). *Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdheten för kunskap och utveckling i skolan*.
- Stoet, Gijsbert & Geary, David 2018. The gender-equality paradox in science, technology, engineering, and mathematics education. *Psychological Science* 29 (4), 581–593. <https://doi.org/10.1177/0956797617741719>
- Su, Rong & Rounds, James 2009. Men and things, women and people: a meta-analysis of sex differences in interests. *Psychological Bulletin* 135 (6), 859–884. <https://doi.org/10.1037/a0017364>
- Sulkunen, Sari & Kauppinen, Merja 2018. ”Ainakin muutaman pojan luokallani tiedän lukevan” – Poikien (osin piiloiset) luku- ja kirjoitustaidot. Teoksessa Kivijärvi, Antti, Huuki, Tuija & Lunabba, Harry (toim.), *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino, 146–173.
- Suoninen, Annikka, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010. *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.
- Sutela, Inkeri 2015a. Lukiolaisten näkemyksiä talouspolitiikasta ja taloustiedon kurssista. *Kasvatus* 46 (2), 143–159.
- Sutela, Inkeri 2015b. Konkretian vaikeus. Lukion taloustieto, talouskasvu ja kestävä kehitys lukiolaisten silmin – onko oppikirjalla väliä? *Nuorisotutkimus* 33 (1), 19–37.
- Tainio, Liisa & Teräs, Tiina 2010. *Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa*. Helsinki: Opetushallitus.
- Teräsaho, Mia & Keski-Petäjä, Miina 2017. Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.), *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura, 203–218.
- Tuohilampi, Laura 2016. *Deepening mathematics related affect research into social and cultural. Decline, measurement and the significance of students' multilevel affect in Finland and Chile*. Helsinki: Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Virta, Arja & Törmäkangas, Kari 2002. Tyttöjen ja poikien yhteiskunnalliset tiedot, taidot ja asenteet vertailussa. Teoksessa Brunell, Viking & Törmäkangas, Kari (toim.), *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta*. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, 93–114.

Miten tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat yhteiskuntaopin ylioppilaskokeessa eroavat toisistaan ja mitä merkitystä asialla on?

Ylioppilastutkinto 2011. Tilastoja ylioppilastutkinnosta. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta.

PhD, dosentti Jan Löfström työskentelee historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.